

میزان‌سازی مقیاس رفتار سازشی برای دانش‌آموزان مدارس ابتدایی

دکتر منیجه شهنی ییلاق*

چکیده

هدف از انجام این پژوهش میزان‌سازی مقیاس رفتار سازشی، ساخته‌ لمبیرت و دیگران، در اهواز است. مقیاس اصلی شامل دوبخش است، لیکن از آنجاکه سؤالات بخش دوم آن به فرهنگ ایرانی نزدیک بود فقط این بخش میزان‌سازی شد. پس از ترجمه و ویرایش ماده‌های مقیاس، مرحله تهیه و تنظیم پرسشنامه جهت اصلاح آزمون، یعنی تغییر یا حذف ماده‌های مبهم و دویپهلو، متناسب ساختن مقیاس با فرهنگ ایرانی و قابل اجرا بودن آن در مدارس انجام گرفت. پس از ایجاد تغییرات لازم پایایی مقیاس از طریق روش تنصیف و روایی آن با استفاده از روش روایی همزمان تعیین شد. به‌منظور هنجاریابی، با روش تصادفی چندمرحله‌ای، ۱۴۷۴ دانش‌آموز کلاس اول تا پنجم دبستان انتخاب شد و هنجارها به صورت جدولهایی بر اساس نمره صدکی، در متغیرهایی چون جنسیت، وضعیت اجتماعی - اقتصادی و پایه تحصیلی تهیه شد. نتایج حاصله نشان داد که این مقیاس از روایی و پایایی نسبتاً خوبی برخوردار است و برای ارزیابی رفتار سازشی کودکان مدارس ابتدایی می‌تواند بسیار مناسب باشد.

مقدمه

روانشناسان برای تشخیص کودکان مبتلا به عقب‌ماندگی ذهنی و ناتوانی یادگیری روشهای چندگانه و گسترده‌ ارزیابی کلامی، رفتاری، حرکتی - پزشکی و روانشناختی را پیشنهاد می‌کنند.

* عضو هیأت علمی گروه روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

از این‌رو، برای شناسایی و تشخیص کودکان عقب‌مانده ذهنی علاوه بر نمره هوش‌بهر، اطلاع از رفتار سازشی آنان بسیار با ارزش است. تحقیقات خارجی نشان می‌دهد که کاربرد سنجش رفتار سازشی به عنوان یکی از ملاکهای تشخیص کودکان عقب‌مانده ذهنی و ناسازگار (دوملاک دیگر هوش و پیشرفت تحصیلی است) در مدارس ابتدایی از ۶۷ درصد در سالهای ۸۲-۱۹۸۱ به ۸۶ درصد در سالهای ۸۶-۱۹۸۵ رسیده است (فرانکنبرگر و دیگران، Frankenberger et al., ۱۹۸۸).

رفتار سازشی سازه واحدی نیست بلکه مجموعه‌ای از ویژگیهای مختلف را دربر می‌گیرد. گراشا و کرشن‌بام (Grasha and Kirschenbaum, ۱۹۸۶) سازگاری را طیفی از پاسخهای نسبتاً غیرمؤثر در برخورد با مشکلات زندگی روزانه می‌دانند. انجمن آمریکائی نارسائی ذهنی (American Association on Mental Deficiency) رفتار سازشی را چنین تعریف می‌کند: به کار آمدی فرد در کنار آمدن با مقتضیات (Demands) طبیعی و اجتماعی رفتار سازشی گفته می‌شود. متخصصان بهداشت روانی و روانشناسان هر کدام سازگاری را از بعدی بررسی می‌کنند. چهار مدل بررسی سازگاری انسان عبارتند از: مدل‌های پزشکی، یادگیری، جامعه یا گروه و تحقق خود. مدل پزشکی مشکلات سازگاری را همانند مشکلات پزشکی می‌داند، یعنی همان‌طور که آنفلوآنزا علت و علایمی دارد، علامت ترس از بلندی نیز لرزیدن است و عللی مانند تعارض حل نشده در کودکی یا تجارب دوران بزرگسالی دارد. مدل یادگیری سازگاری را مجموعه‌ای از رفتارهای آموخته شده می‌داند و مدل اجتماعی یا گروهی، تأثیر شرایط و محیطهای مختلف (خانواده و مدرسه) را بر سازگاری بررسی می‌کند. مدل تحقق خود مهمترین جنبه عملکردی انسان را تمایل در جهت شکوفایی و تحقق استعدادهای خود می‌داند. مازلو سازگاری را ارضای نیازهای فیزیولوژیکی مانند خوردن و خوابیدن و تولید مثل، همچنین نیازهای ایمنی فیزیکی، ایمنی اقتصادی، نیازهای اجتماعی و عزت نفس می‌داند (اسلاوین، Slavin, ۱۹۹۱).

بسیاری از صاحب‌نظران بر این امر تأکید دارند که قبل از اینکه کودک در طبقه خاصی از عقب‌ماندگی جای داده شود، باید برآوردی از رفتار سازشی و عملکرد هوشی وی در دست

باشد. آنان نمره هوشبهر را به تنهایی معیار مناسب و ممتاز عقب ماندگی ذهنی نمی دانند و اتکاء بر هوش را محدود کرده و شواهدی مبنی بر سازگاری را لازم می دانند. اگر هم بخواهیم عقب ماندگی را صرفاً براساس نمره هوشبهر کودک تشخیص دهیم، کودکان گروههای اقلیت و افرادی که زبان رسمی، زبان مادری آنها نیست متضرر خواهند شد. بنابر این انضمام یک مقیاس رفتار سازشی که جنبه های گوناگون رفتار اجتماعی و کنش مستقل را می سنجد گام مهمی در ارزیابی کودکان عقب مانده ذهنی است.

ضرورت وجود ابزاری برای سنجش رفتار سازشی کودکان در مدارس ابتدایی از آنجا نشأت گرفت که در ایران ابزار میزان شده ای برای سنجش سازگاری کودکان وجود ندارد و شناسایی کودکان عقب مانده ذهنی و ناسازگار بر اساس سلیقه، تجارب شخصی و آموزشی آموزگاران انجام می گیرد. میزان سازی مقیاس رفتار سازشی، ساخته لمبرت، ویندمیلر، کول و فیگروا (Lambert, Windmiller, Cole & Figueroa, 1974) در ایران اقدامی ضروری در جهت تهیه ابزاری برای سنجش رفتار سازشی است.

ویژگیهای مقیاس رفتار سازشی

مقیاس رفتار سازشی نخستین بار توسط لمبرت و دیگران (۱۹۷۴) تهیه و روی دانش آموزان آمریکایی سنین دبستان هنجاریابی شد. این مقیاس از ۲۷۰ ماده در دوازده حیطه تشکیل شده است. مقیاس رفتار سازشی نه تنها برای تشخیص کودک مبتلا به ناتوانی یادگیری مناسب است، بلکه (با به دست آوردن یک نیمرخ رفتاری به جای یک نمره) اطلاعات توصیفی مفیدی برای کمک به درمان و بهبود رفتار سازشی ارائه می دهد. همچنین اطلاعات تشخیصی این ابزار را می توان در جهت گروه بندی آموزشی (Class Placement) و برنامه ریزی به کار برد.

این مقیاس از دو بخش تشکیل شده است: بخش اول به مسائل رشد و سنجش مهارتها و عادات فردی می پردازد. بخش دوم برای سنجش رفتارهای ناسازگار مربوط به شخصیت و اختلالات رفتاری طرح ریزی شده است. بخش دوم این مقیاس برای میزان سازی و هنجاریابی در ایران انتخاب شد زیرا تصور می رود که با فرهنگ ایرانی سازگار است و مشکلات فرد برای

رشد شخصی و اجتماعی را می‌نمایاند.

مقیاس اولیه رفتار سازشی از چهارده حیطه تشکیل شده بود، اما لمبرت و دیگران (۱۹۷۴) حیطه ده و دوازده را به لحاظ اینکه در مدارس ابتدایی کاربردی نداشت حذف نمودند. دوازده حیطه باقی‌مانده عبارتند از:

- | | |
|---|---------------------------------------|
| (Violent and Destructive Behavior) | حیطه I - رفتار خشونت‌آمیز و مخرب |
| (Antisocial Behavior) | حیطه II - رفتار ضد اجتماعی |
| (Rebellious Behavior) | حیطه III - رفتار عصیانی |
| (Untrustworthy Behavior) | حیطه IV - رفتار غیرقابل اعتماد |
| (Withdrawal) | حیطه V - کناره‌گیری |
| (Stereotyped Behavior and odd Mannerisms) | حیطه VI - رفتارهای قالبی و اطوار عجیب |
| (Inappropriate Interpersonal Manners) | حیطه VII - رفتارهای نامناسب اجتماعی |
| (Unacceptable Vocal Habits) | حیطه VIII - عادات ناپسند صوتی |
| (Unacceptable or Eccentric Habits) | حیطه IX - عادات ناپسند یا عجیب |
| (Hyperactive Tendencies) | حیطه X - گرایشهای بیش‌فعالی |
| (Psychological Disturbances) | حیطه XI - آشفتگیهای روانی |
| (Use of Medications) | حیطه XII - مصرف دارو |

به‌علاوه، هر حیطه نیز از حیطه‌های فرعی تشکیل شده است (جدول ۱ را ملاحظه کنید). به‌طوری که جدول مذکور نشان می‌دهد حیطه I از پنج حیطه فرعی، حیطه II از شش حیطه، حیطه III از شش حیطه، حیطه IV از دو حیطه، حیطه V از سه حیطه، حیطه VI از دو حیطه، حیطه VII از یک حیطه، حیطه VIII از یک حیطه، حیطه IX از چهار حیطه، حیطه X از یک حیطه، حیطه XI از هفت حیطه و حیطه XII از یک حیطه تشکیل شده است.

جدول ۱. حیطه‌های اصلی، فرعی و تعداد ماده‌های هر حیطه مقیاس رفتار سازشی

| تعداد ماده‌ها | حیطه‌های فرعی | حیطه‌های اصلی |
|---------------|--|-------------------------|
| | | حیطه I |
| ۱۳ | - تهدید می‌کند یا آزار جسمی می‌رساند | رفتار خشونت‌آمیز و مخرب |
| ۵ | - به وسایل شخصی خود صدمه می‌زند | |
| ۵ | - به اموال دیگران صدمه می‌زند | |
| ۶ | - به اموال عمومی صدمه می‌زند | |
| ۶ | - تندخوست یا کنترل خود را از دست می‌دهد | |
| | | حیطه II |
| | - سر به سر دیگران می‌گذارد یا پشت سر آنها | رفتار ضد اجتماعی |
| ۷ | غیبت می‌کند | |
| ۷ | - به دیگران تحکم می‌کند و آنها را بازی می‌دهد | |
| ۷ | - فعالیتهای دیگران را برهم می‌زند | |
| ۷ | - ملاحظه دیگران را نمی‌کند | |
| ۷ | - رعایت اموال دیگران را نمی‌کند | |
| ۶ | - کلمات خشم‌آلود به کار می‌برد | |
| | | حیطه III |
| | - قوانین یا کارهای عادی خاصی را نادیده می‌گیرد | رفتار عصبانی |
| | - به راهنمایی، تقاضا یا دستورات دیگران | |
| ۸ | بی‌توجه است | |
| ۶ | - نگرش گستاخانه یا عصبانی به اولیاء امور دارد | |
| | - برای حاضر شدن در قرارها یا انجام تکالیف به | |
| ۷ | خصوص تأخیر یا غیبت می‌کند | |
| ۵ | - فرار می‌کند یا سعی در فرار دارد | |
| ۶ | - در اجتماعات بد رفتاری می‌کند | |

| | | |
|----|---|---|
| | | حیطه IV رفتار غیرقابل اعتماد |
| ۵ | - اموال دیگران را بدون اجازه برمی‌دارد | |
| ۷ | - دروغ می‌گوید و تقلب می‌کند | |
| | | حیطه V کناره‌گیری |
| ۷ | - فعال نیست | |
| ۷ | - کناره‌گیر است | |
| ۶ | - کمروست | |
| | | حیطه VI رفتارهای قالبی و اطوار عجیب |
| ۱۰ | - رفتار قالبی دارد | |
| ۷ | - ژست خاص یا اطوار عجیبی دارد | |
| | | حیطه VII رفتارهای نامناسب اجتماعی |
| ۹ | - رفتارهای اجتماعی ناجوری دارد | |
| | | حیطه VIII عادات ناپسند صوتی |
| ۹ | - عادات صوتی یا گویایی آشفته‌ای دارد | |
| | | حیطه IX عادات ناپسند یا عجیب |
| ۸ | - عادات عجیب و ناپسندی دارد | |
| ۹ | - عادات دهانی ناپسندی دارد | |
| ۵ | - لباسهای خود را درمی‌آورد یا پاره می‌کند | |
| ۸ | - تمایلات یا عادات عجیب دیگری دارد | |
| | | حیطه X گرایشهای بیش‌فعالی |
| ۶ | - گرایشهای بیش‌فعالی دارد. | |
| | | حیطه XI آشفته‌گیهای روانی |
| ۵ | - معمولاً تواناییهای خود را بیشتر از آنچه که هست تخمین می‌زند | |
| ۶ | - در پاسخ به انتقاد واکنش نادرست نشان می‌دهد | |
| ۶ | - در پاسخ به ناکامی واکنش نادرست نشان می‌دهد | |

| | | |
|----|--|-----------|
| ۶ | - نیاز به توجه و تحسین بیش از اندازه دارد - به ظاهر احساس می‌کند دیگران می‌خواهند به او | |
| ۸ | گزند و آسیب برسانند | |
| ۵ | - گرایش هیپوکندری دارد | |
| ۱۱ | - علایم دیگر بی‌ثباتی در او مشاهده می‌شود | |
| | | حیطه XII |
| ۶ | - استفاده از داروهای تجویز شده | مصرف دارو |

جامعه تحقیق و روش نمونه گیری

جامعه تحقیق متشکل از دانش‌آموزان دبستانهای اهواز در سال تحصیلی ۱۳۶۹ است. نمونه‌گیری به روش تصادفی چندمرحله‌ای به عمل آمد و در سه مرحله انجام گرفت که عبارتند از: مرحله تهیه و تنظیم پرسشنامه، مرحله تعیین روایی و پایایی و مرحله هنجاریابی. در مرحله اول از هر یک از سه ناحیه آموزش و پرورش اهواز دو دبستان (یکی پسرانه و دیگری دخترانه) به‌طور تصادفی انتخاب گردید، یعنی جمعاً شش مدرسه نمونه‌گیری شد. سپس برای هر پایه تحصیلی دو یا سه آموزگار به صورت تصادفی انتخاب گردید. به ۹۱ نفر از آموزگاران کلاسهای اول تا پنجم این مدارس پرسشنامه سنجش رفتار سازشی و فرم درجه‌بندی وضوح رفتار سازشی^۱ داده شد و از آنها درخواست گردید در فاصله دو هفته درجه وضوح سؤالات پرسشنامه را تعیین کنند و در ضمن مشخص سازند آیا رفتار خاص مندرج در این پرسشنامه که انتظار می‌رود از کودکان سریزند در فرهنگ ما معمول است یا نه. از ۹۱ آموزگار ۷۶ نفر فرم مزبور را تکمیل کردند و برگرداندند که از این تعداد ۵ فرم ناقص بود و حذف شد. ۷۱ فرم

۱- فرمی است که هر ماده مقیاس را بر اساس یک ملاک ۷ درجه‌ای از نظر وضوح، (۱ برای مبهم و دو پهلو بودن ماده و ۷ برای وضوح و روشن بودن آن)، مشخص می‌نماید. همچنین آموزگاران جلو رفتارهایی که در مدرسه قابل مشاهده نبودند علامت "م" می‌گذاشتند و رفتارهایی را که به فرهنگ ما مربوط نبودند (مانند صف گرفتن برای رفتن به رستوران مدرسه جهت خوردن نهار) با علامت "ف" مشخص می‌کردند.

باقیمانده مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت.

در مرحله دوم یعنی مرحله تعیین روایی و پایایی مقیاس، ۲۱۶ دانش‌آموز کلاس اول تا پنجم به روش تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند، بدین صورت که از هر یک از سه ناحیه آموزش و پرورش شهر اهواز ۷ دبستان دخترانه و ۸ دبستان پسرانه و از کلاسهای هر مقطع ۲ یا ۳ دانش‌آموز از هر مدرسه انتخاب شدند. جدول شماره ۲ ملاحظه شود.

جدول ۲. تعداد آزمودنیها از پنج پایه تحصیلی در دبستانهای مختلف نواحی ۱، ۲ و ۳ آموزش و پرورش شهر اهواز

| جمع کل آزمودنیها | پایه تحصیلی | | | | | ناحیه |
|---------------------|-------------|----------|----------|----------|----------|-------|
| | اول | دوم | سوم | چهارم | پنجم | |
| | پسر دختر | پسر دختر | پسر دختر | پسر دختر | پسر دختر | |
| ۶۹ | ۶ ۷ | ۵ ۹ | ۶ ۸ | ۶ ۸ | ۷ ۷ | یک |
| ۷۴ | ۶ ۹ | ۶ ۸ | ۶ ۹ | ۶ ۹ | ۶ ۹ | دو |
| ۷۳ | ۹ ۶ | ۸ ۵ | ۹ ۶ | ۹ ۶ | ۹ ۶ | سه |
| ۲۱۶ | | | | | | |

در مرحله هنجاریابی ۱۶۰۰ دانش‌آموز دوره ابتدایی از ۳۰ مدرسه (از هر ناحیه ۵ مدرسه دخترانه و ۵ مدرسه پسرانه) به روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ۴۸ فقره از پرسشنامه‌های دریافتی این مرحله از تحقیق ناقص تشخیص داده شد و ۷۸ مورد برگشت داده نشد. به‌طور کلی ۱۴۷۴ پاسخنامه مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار گرفت. میزان‌سازی مقیاس رفتار سازه‌ی را می‌توان به سه مرحله به شرح ذیل خلاصه کرد:

مرحله تهیه و تنظیم پرسشنامه

در این مرحله، مقیاس رفتار سازشی برای مدارس ابتدایی ترجمه و ویرایش شد. چون هدف اصلی میزان‌سازی این مقیاس متناسب کردن آن برای استفاده در مدارس ابتدایی بود، نظر ۷۱ آموزگار دوره ابتدایی درباره وضوح ماده‌ها، تناسب ماده‌ها با فرهنگ ایرانی و قابل بررسی بودن ماده‌ها در مدارس، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

براساس پس‌خوراندی که از گزارشهای آموزگاران دریافت شد ماده‌هایی از حیطه‌های I تا XI تغییر داده شد یا به کلی حذف گردید. همچنین چون آموزگاران مدارس ابتدایی اهواز اطلاعات کافی در مورد حیطه XII نداشتند، این حیطه نیز به کلی حذف شد. این مقیاس علاوه بر آموزگاران، به تعدادی از اساتید دانشگاه شهید چمران نیز داده شد تا نظر خود را در مورد وضوح ماده‌ها، تناسب آنها با فرهنگ ایرانی و قابل اجرا بودن در مدارس اهواز بیان کنند. در آخر، تغییرات لازم در پرسشنامه داده شد و فرم نهایی آماده گردید.

به‌طور کلی در مرحله مقدماتی پنج ماده از حیطه‌های I تا XI و تمام ماده‌های حیطه XII حذف شدند. بنابراین مقیاس اصلاح شده که در دو مرحله بعد به کار برده شد شامل ۲۵۹ ماده بود.

مرحله تعیین روایی و پایایی مقیاس

روایی مقیاس با استفاده از روش همزمان تعیین شد. برای این منظور، محقق دو فرم شماره ۲ و ۳ را تهیه نمود. فرم شماره ۲ از ۱۱ ماده (یک ماده برای هر حیطه) تشکیل شده است که هر ماده سازه مربوط به یک حیطه اصلی از مقیاس رفتار سازشی را براساس یک ملاک هفت درجه‌ای (۱ برای کمترین رفتار و ۷ برای بیشترین رفتار سازشی) می‌سنجد. فرم شماره ۳ نیز از ۲۹ ماده (دو یا چند ماده برای هر حیطه) تشکیل شده که سازه‌های حیطه‌های فرعی را بر اساس یک ملاک هفت درجه‌ای می‌سنجد. در این مرحله ۲۱۶ دانش‌آموز از مدارس سه ناحیه آموزش

و پرورش اهواز به‌طور تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شدند. فرم شماره ۱ (مقیاس ۲۵۹ ماده‌ای اصلاح شده) توسط پژوهشگر به آموزگاران آنها داده شد و تأکید به‌عمل آمد که حدود دو هفته رفتار دانش‌آموزان گزینش شده را زیر نظر بگیرند و سپس این پرسشنامه را در مورد رفتار آنها تکمیل نمایند. پس از دریافت ۲۱۲ پرسشنامه ۳ نسخه از آنها ناقص تشخیص داده شد و از نمونه حذف گردید و ۲۰۹ پرسشنامه باقیمانده در این مرحله از پژوهش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

دو هفته پس از تکمیل فرم شماره ۱، فرم شماره ۲ به آموزگاران که فرم شماره ۱ را در مورد رفتار دانش‌آموزان تکمیل نموده بودند داده شد و پس از یک هفته این فرمها نیز دریافت گردید. از ۲۱۶ فرم داده شده ۲۱۲ فرم برگردانده شد که ۱ فرم از آنها ناقص تشخیص داده شد. یک هفته پس از تحویل گرفتن فرم شماره ۲، آموزگاران همین گروه از دانش‌آموزان، فرم شماره ۳، را نیز تکمیل نمودند. برگشت این فرم ۹۹ درصد بود. ضرایب روایی کل فرم اصلی (فرم ۱) با فرمهای شماره ۲ و ۳، در دختران و پسران به‌طور جداگانه بررسی شد. ضریب روایی کل فرم شماره ۱ با فرم شماره ۲، در دختران، ۰/۴۹ و ضریب روایی فرم شماره ۱ با فرم شماره ۳، ۰/۵۷ است که هر دو در سطح ۰/۰۰۱ معنی‌دار هستند. علاوه بر تعیین ضرایب همبستگی بین نمره‌های کلی مقیاسها، حیطه‌های مختلف نیز مورد بررسی قرار گرفت. دامنه ضرایب روایی بین فرمهای شماره ۱ و ۲، در دختران، در حیطه‌های مختلف از ۰/۲۵ تا ۰/۶۲ با میانگین ۰/۴۲ و بین فرمهای شماره ۱ و ۳ از ۰/۲۷ تا ۰/۶۲ با میانگین ۰/۵۰ می‌باشد (جدول شماره ۳ ملاحظه شود). ضرایب پایایی این مقیاس، در دختران، از طریق روش تنصیف انجام گرفت. ضریب پایایی کل مقیاس ۰/۸۰ است و دامنه ضرایب پایایی در حیطه‌های مختلف از حدود ۰/۵۰ تا حدود ۰/۸۶ با میانگین ۰/۷۰ می‌باشد (جدول شماره ۳ ملاحظه شود).

ضرایب روایی کل فرم شماره ۱ با فرم شماره ۲، در پسران، حدود ۰/۵۲ و فرم شماره ۱ با فرم شماره ۳ حدود ۰/۶۲ می‌باشد، که هر دو در سطح ۰/۰۰۱ معنی‌دار هستند.

جدول ۳. ضرایب همبستگی بین حیطه‌های مقیاس رفتار سازشی (فرم ۱) و فرمهای شماره ۲ و

۳ و ضرایب پایایی سئوالهای زوج و فرد هر حیطه در دختران

| حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | مقیاس |
|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|-----------------------|
| XI | X | IX | VIII | VII | VI | V | IV | III | II | I | |
| | | | | | | | | | | | ضریب روایی: |
| ۰/۳۶ | ۰/۴۵ | ۰/۴۵ | ۰/۲۸ | ۰/۳۹ | ۰/۳۴ | ۰/۶۲ | ۰/۲۸ | ۰/۳۸ | ۰/۶۵ | ۰/۳۹ | رفتار سازشی، برای |
| ** | ** | ** | * | ** | * | ** | * | ** | ** | ** | مدارس ابتدایی |
| | | | | | | | | | | | (فرم ۱) و فرم شماره ۲ |
| | | | | | | | | | | | ضریب روایی: |
| ۰/۴۷ | ۰/۵۱ | ۰/۳۳ | ۰/۲۷ | ۰/۳۲ | ۰/۳۶ | ۰/۴۷ | ۰/۳۶ | ۰/۵۲ | ۰/۶۲ | ۰/۵۳ | رفتار سازشی ویژه |
| ** | ** | * | | * | ** | ** | ** | ** | ** | ** | مدارس ابتدایی |
| | | | | | | | | | | | (فرم ۱) و فرم شماره ۳ |
| | | | | | | | | | | | ضریب پایایی: |
| | | | | | | | | | | | سئوالهای زوج و فرد |
| ۰/۷۴ | ۰/۶۵ | ۰/۶۳ | ۰/۵۴ | ۰/۵۰ | ۰/۷۰ | ۰/۸۲ | ۰/۶۲ | ۰/۸۰ | ۰/۸۳ | ۰/۸۶ | مقیاس رفتار سازشی، |
| | | | | | | | | | | | برای مدارس ابتدایی |

$N=107$

** $P < 0/001$

* $P < 0/01$

ضرایب روایی بین فرمهای شماره ۱ و ۲ در حیطه‌های مختلف از ۰/۱۳ تا ۰/۷۱ با میانگین ۰/۴۴ است و بین فرمهای شماره ۱ و ۳ از ۰/۲۴ تا ۰/۶۶ با میانگین ۰/۵۲ می‌باشد (جدول شماره ۴ ملاحظه شود). ضرایب پایایی این مقیاس در پسران، نیز از طریق روش تصنیف انجام گرفت. ضریب پایایی کل مقیاس، در پسران، ۰/۸۶ و دامنه ضرایب پایایی در حیطه‌های

مختلف از ۰/۵۱ تا ۰/۸۸ با میانگین ۰/۸۰ می‌باشد (جدول شماره ۴ ملاحظه شود).

جدول ۴. ضرایب همبستگی بین حیطه‌های مقیاس رفتار سازشی (فرم ۱) و فرمهای شماره ۲ و ۳ و ضرایب پایایی سئوالهای زوج و فرد هر حیطه در پسران

| حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | مقیاس |
|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|--|
| XI | X | IX | VIII | VII | VI | V | IV | III | II | I | |
| ۰/۷۱ | ۰/۱۳ | ۰/۵۸ | ۰/۵۰ | ۰/۴۹ | ۰/۲۰ | ۰/۴۵ | ۰/۵۵ | ۰/۲۸ | ۰/۴۸ | ۰/۴۸ | ضریب روایی: رفتار سازشی، برای مدارس ابتدایی (فرم ۱) و فرم شماره ۲ |
| ** | | ** | ** | ** | | ** | ** | * | ** | ** | |
| ۰/۶۲ | ۰/۲۴ | ۰/۶۳ | ۰/۳۷ | ۰/۴۴ | ۰/۵۴ | ۰/۴۸ | ۰/۵۶ | ۰/۶۶ | ۰/۵۶ | ۰/۶۳ | ضریب روایی: رفتار سازشی برای مدارس ابتدایی (فرم ۱) و فرم شماره ۳ |
| ** | | ** | ** | ** | ** | ** | ** | ** | ** | ** | |
| ۰/۸۰ | ۰/۶۸ | ۰/۵۷ | ۰/۵۱ | ۰/۵۲ | ۰/۶۹ | ۰/۷۴ | ۰/۷۰ | ۰/۷۶ | ۰/۸۵ | ۰/۸۸ | ضریب پایایی: سئوالهای زوج و فرد مقیاس رفتار سازشی، برای مدارس ابتدایی |
| | | | | | | | | | | | |

$$N=102$$

$$**P < 0.001$$

$$*P < 0.01$$

تهیه و تنظیم جدولهای هنجار

پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها و تجدیدنظر در آنها و تهیه فرم نهایی و اجرای آن در نمونه اصلی و تعیین روایی و پایایی مقیاس رفتار سازشی به تهیه جدولهای هنجار که به صورت

نمره‌های درصدی است اقدام شد.

تفسیر نمره‌ها نه تنها برای گروه‌بندی آموزشی مناسب است بلکه راهبردهای مداخله‌ای و فعالیت‌های درمانی نیز فراهم می‌کند. اکثر کودکان در برخی حیطه‌ها نمره یک یا دو می‌گیرند و این ارقام، به استثنای ارقام مربوط به رفتارهای بسیار مخرب و خطرناک، در دامنه رفتارهای بهنجار قرار می‌گیرند. نمره بالای صدک ۷۵ در هر حیطه باید بیشتر بررسی شود. نمره‌های بالای صدک ۷۵ تا صدک ۹۹ بدین معنی است که سه چهارم یا بیشتر کودکان جامعه هدف نمره‌هایشان در این حد نیست.

جدولهای هنجار (در ۴۵ صفحه) نشان‌دهنده توزیع صدکی نمره‌ها در حیطه‌های مختلف از ۹ دامنه سنی (۶ سالگی تا ۱۴ سالگی) و ۵ گروه (پسران و دختران، پسران، دختران، پسران در سه وضعیت اجتماعی - اقتصادی، دختران در سه وضعیت اجتماعی - اقتصادی) است. یک نمونه جدول هنجار «خلاصه نیمرخ مقیاس رفتار سازشی» (جدول شماره ۵) ملاحظه شود. همچنین می‌توان برای هر کودک یک «برگه خلاصه داده‌ها» بر اساس نمره‌های حیطه‌های مختلف تهیه کرد (جدول شماره ۶، برگه خلاصه داده‌ها ملاحظه شود). هر برگه، یک نیمرخ دیداری از رفتار کودک مورد نظر در رابطه با هنجارهای موجود ارائه می‌دهد. هر چه نمره فرد در حیطه خاصی بیشتر باشد مشکلات رفتاری او بیشتر است. نمره‌های درصدی باید با احتیاط تفسیر شود. به لحاظ فراوانی اندک این رفتارها در کودکان مدارس ابتدایی، توزیع هنجارها کجی دارد، یعنی بیشتر نمره‌های خام کودکان پایین است و از این رو نمره‌های درصدی این نمره‌های خام بسیار بالاست. آنچه هنجارها نشان می‌دهند فراوانی تجمعی وقوع رفتارهای خاص در گروه مرجع است. به عنوان مثال، کودک ۷ ساله‌ای که در حیطه آه رفتار خشونت‌آمیز و مخرب، نمره ۱ گرفته، اگر نمره درصدی آن ۶۶ باشد، بدین معنی است که در آن حیطه ۶۶ درصد کودکان آن سن و جنسیت، به‌طور کلی یا نمره صفر یا نمره ۱ گرفته‌اند. از طرف دیگر اگر این کودک نمره ۲، که نمره درصدی آن ۷۵ است می‌گرفت، این معنی را می‌رساند که ۷۵ درصد گروه مرجع نمره‌های صفر، ۱ یا ۲ گرفته‌اند.

در مقایسه‌ای که بین هنجارهای دانش‌آموزان ایرانی و آمریکایی به عمل آمد مشخص شد به طور کلی میانگین نمره‌های خام دانش‌آموزان پسر و دختر ایرانی در حیطه‌های I، IV، V، VI، VII، در ترتیب در حیطه‌های آشتگیهای روانی (XI)، کناره‌گیری (V) و رفتار خشونت‌آمیز و مخرب (I) بیش از حیطه‌های دیگر بود. در حیطه‌های رفتار ضد اجتماعی (II) و رفتار عصیانی (III) نمره‌های دانش‌آموزان آمریکایی اندکی بیشتر از دانش‌آموزان ایرانی بود. جدول شماره ۵، میانگین نمره‌های هر دو گروه را نشان می‌دهد، هرچند، نمی‌توان با اطمینان گفت که این تفاوتها از لحاظ آماری معنی دارند.

جدول ۷. میانگین و انحراف معیار نمره‌های خام حیطه‌های مقیاس رفتار سازشی در دختران و

پسران مدارس ابتدایی ایران و آمریکا

| حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | حیطه | |
|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|-------------|
| XI | X | IX | VIII | VII | VI | V | IV | III | II | I | |
| میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | میانگین | دانش‌آموزان |
| انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | انحراف | |
| معیار | معیار | معیار | معیار | معیار | معیار | معیار | معیار | معیار | معیار | معیار | |
| ۵/۲۰ | ۱/۲۹ | ۱/۵۷ | ۰/۷۹ | ۰/۷۹ | ۱/۲۱ | ۲/۹۲ | ۱/۱۷ | ۳/۳۹ | ۴/۳۶ | ۳/۲۴ | ایرانی |
| ۶/۲۵ | ۲/۱۴ | ۲/۹۸ | ۱/۶۷ | ۳/۰۵ | ۲/۶۲ | ۴/۳۶ | ۲/۰۸ | ۵/۲۹ | ۷/۰۲ | ۵/۳۴ | |
| ۲/۸۷ | ۰/۶۶ | ۱/۱۳ | ۰/۵۴ | ۰/۱۴ | ۰/۴۰ | ۰/۹۸ | ۱/۰۱ | ۳/۵۴ | ۴/۴۶ | ۱/۶۸ | امریکایی |
| ۵/۰۶ | ۱/۴۸ | ۲/۳۲ | ۱/۴۶ | ۰/۶۴ | ۱/۲۰ | ۲/۰۶ | ۲/۲۵ | ۶/۱۸ | ۷/۲۵ | ۳/۸۵ | |

سنجش رفتار سازشی می‌بایست با سنجش عملکرد ذهنی و ارزیابیهای مناسب دیگر از پیشرفت تحصیلی و یادگیری کودک توأم باشد تا با روشهای استاندارد و حرفه‌ای ارزیابی موقعیت کودک عقب‌مانده تحصیلی مطابقت داشته باشد. رفتارهایی که در این مقیاس ارزیابی می‌شوند به رشد اجتماعی و هیجانی کودک مربوطند. هر چه فراوانی آنها بیشتر و نمره‌های کودک بالاتر باشد احتمال اینکه کودک مشکل داشته باشد بیشتر است. وقتی شواهدی در دست

باشد که نشان دهد کودک مشکل هیجانی شدید دارد که خود و دیگران را در معرض تهدید قرار می‌دهد، آموزگار وی باید مسأله را با مشاور یا روانشناس در میان گذارد و کودک را به یک مرکز مناسب جهت ارزیابی و درمان ارجاع دهد.

منابع

منابع انگلیسی

- Crossman, H. J. (1973). *Manual on terminology and classification in mental retardation*. Washington, D, C.: American Association on Mental Deficiency.
- Frankenberger, W, & Harper, J. (1988). States definitions and procedures for identifying children with mental retardation: comparison of 1981-1982 and 1985-1986 guidelines. *American Association on Mental Retardation*, 26(3): 133-139.
- Grasha, A. & Kirschenbaum, D. (1986). *Adjustment and competence: concepts and application*. New York: West Publishing Company.
- Lambert, N., Windmiller, M., Cole, L. & Figueroa, R. (1974). *Manual on AAMD Adaptive Behavior Scale*, Berkeley: University of California.
- Slavin. R. E. (1991). *Educational psychology: theory into practice*. New Jersey: Prentice-Hall International Editions.